

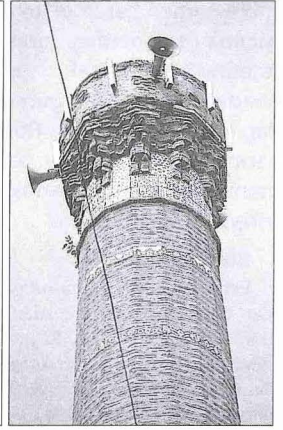
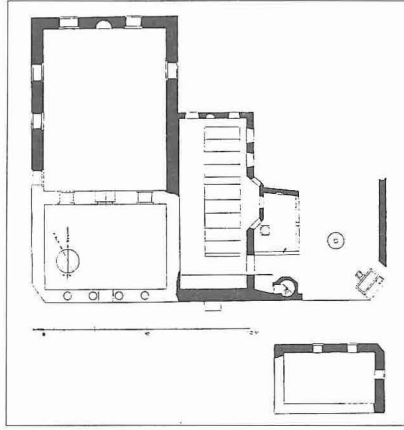
EŞREFOĞLU RÛMÎ CAMİİ

İznik'te XV. yüzyılda
Eşrefoğlu Rûmî adına yaptırılan
ve orijinal şekli
günümüze ulaşmayan cami.

Eşrefzâde veya Eşref-i Rûmî Camii adlarıyla da anılan ve Yunan işgali sırasında tamamen ortadan kalkan caminin ilk yapısından günümüze yalnızca minaresiyle hazîre kısmı ulaşmıştır. Cami, İznik'te yaşamış ve burada ölmüş olan Kâdiriyye tarikatının Eşrefiyye kolunun kurucusu ünlü mutasavvıf Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469-70) adına inşa edilmiştir. Eski fotoğraflarda Eşrefoğlu Rûmî'nin türbesinin de caminin hemen bitişiğinde olduğu görülmekte, ancak işgal sırasında o da tamamen yıkıldığı için günümüzde şeyhin kabrinden başka herhangi bir izine rastlanmamaktadır. Caminin inşa tarihi ve bânisi belli değildir. Yalnız burada 1485 yılında Fâtih Sultan Mehmed'in eşi Mükrime Hatun tarafından bir cüz okuma vakfının kurulduğu bilinmekte ve bu durum yapının bu tarihten önce yapılmış olduğu görüşüne kesinlik kazandırmaktadır. Cami, büyük ihtimalle Eşrefoğlu Rûmî'nin ölümünden sonra türbe ile birlikte veya türbeden hemen sonra ona yakın bir tarihte inşa edilmiş olmalıdır. Minarenin camiden ayrı ve türbe duvarına bitişik yapılması da aynı ihtimalleri hatırlatmaktadır.

Geçmişte yapılan araştırmalardan ve mevcut fotoğraflarından hakkında bilgi edinilebilen Eşrefoğlu Rûmî Camii'nin uzunlamasına dikdörtgen planlı, düz çatılı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Devşirme dört sütuna oturan beş kemerli, yanları kapalı ve hayli derin bir son cemaat yeri ile dışa açılır. Ortada yer alan kapının iki yanında simetrik olarak alta büyük, üstte küçük birer penceresi bulunmakta ve bunların kapıya uygun

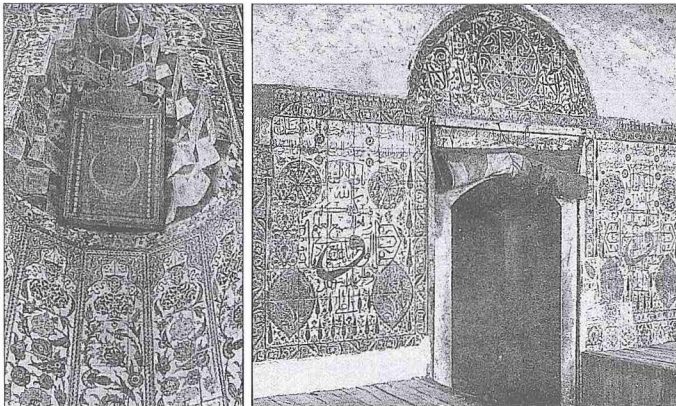
Eşrefoğlu
Rûmî Camii
ve Türbesi'nin
eski durumunu
gösteren planı
(Katherina
Otto-Dorn,
şekil 16)
ve minaresi

düşecek şekilde sivri kemerlerle donatılmış görülmektedir. Duvarlar düzensiz taş ve tuğla sıralarıyla meydana getirilmiştir. Yapının iç kısmında sekiz ahşap direk üzerine oturan bir müezzin mahfili bulunmaktaydı. Mukarnaslı kavsarası dışında bütünü ile çini kaplı olan mihrap, iç mekânın en dikkat çekici unsurlarından biriydi. Yapıdan ayrı tutulduğu ve bitiştirilen türbenin köşesinde yer aldığı bilinen, halen şerefeden yukarısı eksik ve çelik kuşaklar içine alınmış olan minare, yüksek bir çokgen kaideye oturmakta olup tamamen tuğladan örülmüş silindirik bir gövdeye sahiptir. Gövdesinde ve şerefe altında dikdörtgen ve kare levhalardan meydana gelen çini kuşaklardan başka şerefe altındaki mukarnasların arasına da aynı tarzda çini levhalar yerleştirilmiştir. Bu çinilerin IV. Murad zamanında yaptırılan onarım sırasında konulduğu bilinmektedir; bu onarımda cami ve türbenin içi de çinilerle kaplanmıştır. Özellikle camide son cemaat yeriyle harimin duvarlarını ve mihrabın üzerini kaplayan çinilerin son derece zengin olduğu mevcut fotoğraf ve çizimlerden anlaşılmaktadır. Bu çinilerden halen İznik Müzesi'nde bulunan çok sayıdaki parçasının sır altı tekniğinde

yapıldığı ve XVII. yüzyıl için hayli kaliteli olan bir işçilik yanında desen ve renk açısından da önemli özellikler sergilediği görülmektedir. Çok değişik çiçek desenleri ihtiva eden bu parçalar arasında kitâbeli olanlar özellikle dikkat çekicidir. Eşrefoğlu Rûmî Camii ve Türbesi'nin çinilerinden günümüze ulaşan bu kıstıtlı malzeme, XVII. yüzyılda artık gerilemeye başlayan İznik çinçiliğinin son dönem örnekleri olması bakımından da ayrıca değer taşımaktadır. Camiyi önemli kılan başka bir husus da yapının İznik'teki tek çinili eser olmasıdır. Osmanlılar'ın birinci derece çini yapım merkezi olan İznik'te üretim, başından beri imparatorluğun önde gelen merkezlerinin ihtiyaçları doğrultusunda daima dış tüketime yönelik olmuştur.

Eşrefoğlu Rûmî Camii'nin, elli yıl öncesine kadar etrafında bulunan kalıntılardan geniş bir yapı topluluğuyla çevrili olduğu anlaşılmaktadır. Fotoğraflarda şadırvanlı bir avlu içinde, caminin hemen bitişiğinde Eşrefoğlu Rûmî'nin dikdörtgen planlı büyük türbesinin yer aldığı görülmektedir. Türbe, batı cephesinin kuzey ucundaki bir kapı ve pencere aracılığıyla revaklı, güney duvarı mihrap nişli küçük bir avluya açılmakta, türbenin kuzey cephesinin önünde ise Eşrefoğlu Rûmî'nin eşyalarının sergilendiği kare planlı özel bir bölme bulunmaktaydı. Eski yayınlardan, caminin hemen yakınında küçük ölçülerdeki bir hamamın izlerine rastlandığı ve yapıların güneyinde görülen kalıntılarla etraftaki geniş bir alana yayılmış izlerin de büyük bir tekke kompleksine ait olduğunun sanıldığı öğrenilmektedir. Bu durumda, Eşrefoğlu Rûmî'nin tekkesi etrafında tarıkata ait bir merkez meydana getirme düşüncesiyle kurulmuş ve zamanla eklenen yeni yapılarla genişletilerek şekillendirilmiş bir külliye'nin varlığı söz konusu olmaktadır.

Eşrefoğlu
Rûmî Camii'nin
çini kaplamalı
mihrap ve son
cemaat yeri
duvarının
eski fotoğrafları
(OA, III,
tablo XI-3, XII-6)

Tamamen harap olduktan sonra 1954 yılında cami derneği tarafından basit bir tarzda kâgir olarak yapılan ve aynı yıl ibadete açılan cami günümüzde de kullanılmakta, Eşrefoğlu Rûmî'ye ve yakınlarına ait bazı kabirler de minare ile caminin sağ tarafı arasında kalan açık hafîrede bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 7-10; C. von der Goltz, *Anatolische Ausflüge Reisebilder*, Berlin 1896, s. 424; A. Raymond, *Alt türkische Keramik in Kleinasien und Konstantinopel*, München 1922, s. 22-23; K. Otto-Dorn, *Das Islamische Iznik*, Berlin 1941, s. 39-48; Âsaf Hâlet Çelebi, *Eşrefoğlu Divanı*, İstanbul 1944, s. 5-41; Ayverdi, *Osmanlı Mimârsi IV*, s. 767-769; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1986, IV, 199-202; Semavi Eyice, *Iznik*, İstanbul 1988, s. 38; C. Gurliitt, "Die Islamitischen Bauten von Iznik (Nicaea)", *OA*, III (1913), s. 58-59; Ali Saim Ülgen, "Iznik'te Türk Eserleri", *VD*, I (1938), s. 60.

SELDA KALFAADE

EŞREFOĞULLARI

XIII. yüzyıl sonlarına doğru
Beyşehir ve Seydişehir yöresinde
kurulan bir Türk beyliği.

Anadolu Selçukluları'nın uç beylerinden olan Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey tarafından kurulmuştur. Seyfeddin Süleyman Bey, Karaman ve Menteşe Türkmenleri'nin 1277 ve 1282 yıllarında Konya'ya saldırıları ve burayı işgallerinden faydalanarak nüfuzunu bulunduğu yörede hissettirmeye başladı. İlk hedefi Akşehir ve civarı oldu, bu bölgeye akınlarda bulundu. Selçuklu Sultanı III. Gıyâseddin Keyhusrev'in ölümünden sonra çı-

kan saltanat boşluğu sırasında Keyhusrev'in annesi tarafından saltanat nâibliğine getirildi. Ancak II. Gıyâseddin Mesud'un Konya'da duruma hâkim olması üzerine kendi merkezi olan Gorgorum'a (Gurgurum-Gökçimen) döndü.

Toprakları bir ara Germiyanlı saldırısına uğrayan Seyfeddin Süleyman bu işgalden İlhanlılar'ın ve Selçuklular'ın yardımı sayesinde kurtuldu. Selçuklu-Moğol kuvvetleri, 1288 yılı başlarında Tar-sus'u işgal eden Karamanlılar üzerine yürüyünce Karamanlılar'ın müttefiki olan Süleyman Bey de Iğın'a saldırdı ve öldürttüğü muhafızların başını Konya'ya gönderdi. Ancak bir süre sonra Selçuklu Sultanı II. Mesud'a itaatini bildirmek üzere Konya'ya gitti ve sultan tarafından affedildi. Bu görüşmenin ardından Süleyman Bey merkezini Gorgorum'dan Beyşehir'e taşıdı. 687 (1288) tarihli kitâbesinden buradaki kalenin Süleyman Bey tarafından inşa ettirildiği anlaşılmakta ve bu beyin daha o tarihte "emîr-i kebîr-i muazzam" unvanını kullandığı, babasının adının Eşref olduğu görülmektedir. Beyşehir de bazan kalenin bânisine izâfetle Süleymanşehir diye anılmaktaydı.

Eşrefoğlu ile barışı sağlamlaştırmak isteyen II. Gıyâseddin Mesud, kardeşi Rükneddin Geyûmers'i Süleyman Bey'in kızı Gülcemal ile evlendirmek istiyordu. Bu hususu görüşmek için Beyşehir'e giden Geyûmers Eşrefoğlu tarafından hapsedilince II. Mesud ordusuyla Beyşehir'e yürümüş, çıkması muhtemel bir savaş Karamanoğlu'nun araya girmesiyle önlenmiş ve Geyûmers serbest bırakılmıştır.

İlhanlı Devleti'ndeki hükümdar değişikliğinden ve II. Mesud'un Kayseri'ye gitmesinden faydalanan uç Türkmenleri yeniden ayaklandılar. Eşrefoğlu topraklarına saldıran Karamanoğulları karşılaştıkları şiddetli direniş üzerine geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu karışıklıklar başa çıkamayan II. Mesud, İlhanlı Hükümdarı Geyhatu'yu Anadolu'ya çağırarak zorunda kaldı. Kuvvetli bir orduyla Anadolu'ya gelen Geyhatu Lârende (Karaman), Ereğli, Beyşehir ve yöresinde büyük bir katliam ve yağma hareketinde bulunmuş ve 7000 kişiyi esir alarak Konya'ya götürmüştür. Fakat Haziran 1292'de Geyhatu'nun Tebriz'e dönmelerinden, II. Mesud'un da kardeşinin saltanat iddiasıyla Kastamonu civarında ayaklanmasıyla meşguliyetinden faydalanan Karamanlılar Konya'ya saldırmışlar, Eşrefoğlu Süleyman Bey de Gevele

Beyşehir'de
(Süleymanşehir)
Alâeddin
Keykubad adına
basılmış
699 (1299)
tarihli
gümüş sikke
(İstanbul
Arkeoloji
Müzesi,
Teşhir,
nr. 1177)

Kalesi ve civarını işgal etmiştir. Ancak Süleyman Bey Geyhatu'dan çekindiği için kırk gün süreyle elinde tuttuğu bu kaleden ayrılarak Beyşehir'e dönmüştür.

Anadolu'da görevli Moğol noyanları'nın sık sık ayaklandığı ve Anadolu Selçukluları'nın son yıllarını yaşadığı bu dönemde, diğer Türk beyleri gibi Eşrefoğlu Süleyman da ölümünden kısa süre önce muhtemelen 1299 veya 1300'de istiklâlini ilân etmiştir. Ancak Ağustos 1302'de vefat ederek Beyşehir'de yaptırdığı Eşrefoğlu Camii'nin yanındaki türbesine defnedilmiştir.

Süleyman Bey, babasının adına izâfeten kurduğu beyliğin sınırlarını Beyşehir ve Gorgorum bölgesinden güneyde Seydişehir ve Bozkır'a, kuzeyde ise Doğanhisar ve Şarkıkaraağaç'a kadar genişletmiştir. Yerine geçen büyük oğlu Mübârizüddin Mehmed Bey Gelendost ve Yalvac'ı alarak beyliğin topraklarını biraz daha büyütmüş, fakat kısa süre sonra buraları güçlü komşusu Hamîdoğulları'na bırakmak zorunda kalmıştır. Bu arada İlhanlı Hükümdarı Olcaytu Han'ın Memlûk seferinde başarısızlığa uğraması ve Anadolu'daki karışıklıklarla baş edemeyen dayısı İrinci'nin zulümleri uç Türkmenleri'ni tekrar harekete geçirdi. Karamanoğlu Mehmed Bey Konya'yı işgal ederken Eşrefoğlu Mehmed de Iğın ve Akşehir yöresini ele geçirdi. Türkmen beylerinin bu cüretlerinden telaşlanan Olcaytu Han beylerbeyi Emîr Çoban'ı üç tümen askerle Anadolu'ya gönderdi. Sivas-Erzincan arasındaki Karanbük mevkiinde diğer Türkmen beyleri gibi Eşrefoğlu Mehmed Bey de Emîr Çoban'ın huzuruna giderek itaatini arzetti.

Beyşehir'de
Eşrefoğulları'ndan
Süleyman
b. Mehmed
adına basılmış
gümüş sikke
(İstanbul
Arkeoloji
Müzesi,
Teşhir,
nr. 1336)